

MILLIY DARSLIKLARGA OID AYRIM MULOHAZALAR.

Sayfullayeva Dilnoza Amrullayevna

BuxDPI II bosqich talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqolada milliy darsliklarning tarixiy genezisi va taraqqiyot tamoyillari ilmiy-nazariy tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: o'quvchilar, odob- axloq, o'rgatish, xizmat qilish, ularda ona-vatanga mehr-muhabbat, kishilarga g'amxo'rlik, mehribonlik, iltifotlilik, mehnatsevarlik, kamtarlik, vijdonlilik , ijobiy fazilat, tarbiya va hokazo.

Har bir ta'lim turining maqsad va vazifalarini qamrab olgan, bilim oluvchilarning yoshi va boshqa xususiyatlarini hisobga olgan o'z darsliklari bo'ladi. Odatda, darslik o'quv fanining nomi bilan yuritiladi. Darslikda nazariy ma'lumotlardan tashqari, amaliy-tajriba va sinov mashqlari bo'yicha zarur ko'rsatmalar beriladi. Darsliklar ko'p yillik pedagogik, psixologik izlanishlar, ilg'or tajribalar hamda jahon standarti namunalari asosida tuzilgan bo'lishi lozim. Xususan, boshlang'ich sinflar uchun yaratilgan darsliklarning tili sodda, ravon va tushunarli, o'quvchi yoshi hamda psixologik xususiyatiga mos bo'lishi, ularning nutqi va dunyoqarashining o'sishiga yordam berishi kerak. Darsliklardagi har bir mavzu o'zidan oldingi mavzuni to'ldirib, oddiydan murakkabga tomon rivojlanib borishi zarur. U o'quvchilarga odob- axloqni o'rgatishga xizmat qilishi, ularda ona-vatanga mehr-muhabbat, kishilarga g'amxo'rlik, mehribonlik, iltifotlilik, mehnatsevarlik, kamtarlik, vijdonlilik kabi ijobiy fazilatlarni tarbiyalaydi.

Darslikning yana bir muhim tomoni shundaki, u o'quvchilarga muayyan darajadagi bilim, ko'nikma va malakalarni singdirishga xizmat qiladi. Boshlang'ich sinf darsliklaridagi har bir she'r, masal, ertak, hikoyalar qiziqarli bo'lib, bir maqsadga, ya'ni, jamiyatda barkamol shaxsni shakllantirishga qaratilgan bo'lishi zarur. Shu bilan bir qatorda, ular o'quvchi-yoshlarda ruhan tetiklik, aqlan komillik, axloqan poklikni ta'minlashi lozim.

Ta'limning muhim o'quv vositasi sifatida darsliklarning ahamiyati beqiyosdir. Uning rivojlanish tarixini o'rganish, eramizdan oldingi ikkinchi ming yillikda darsliklarning dastlabki nusxalari yaratila boshlanganligini ko'rsatadi. Arxeologik qazilmalar natijasida, sharqda, xususan furot va dajla daryolari oralig'ida yashagan qadimgi xalqlar sopol taxtachalarga bitgan matn qoldiqlari topilgan. Shu topilmalar qadimda «qo'llanma» va «darslik» vazifasini o'tagan. Keyinchalik boshqa sharq xalqlarida papirus yoki pergamentlarga bitilgan qo'lyozma o'quv kitoblari vujudga kela boshlagan. Ular ma'lum bir soha, kasbga o'rgatish uchun asosiy manba vazifasini o'tagan. Shuni inobatga olish kerakki, pedagogika va

psixologiya fanlarining taraqqiyoti natijasida darsliklarning shakli, mazmuni va tarkibiy tuzilishi asta-sekin rivojlanib, takomillashib bordi.

VII asrga qadar asosan yuqori tabaqa kishilarining farzandlarigagina ta'lim-tarbiya berilgan. Ularning asosiy mashg'ulotlari qurol-yaroqlardan foydalanish, ot choptirish, kamon otish kabi hunarlarni o'rganishdan iborat bo'lgan. Shu bilan bir qatorda, tarbiyalanuvchilarga axloqiy-estetik bilimlar berilgan. Ularda kiyinish, yurish-turish, jamoa joyida o'zini tutish kabi odob me'yorlari singdirilgan.

VII asrda, arablar o'rta osiyoni bosib olgandan keyin, dini, yozuvi, urf-odati, milliy an'analarini targ'ib va tashviq qila boshladi. O'rta osiyo xalqlari islom dini va arab yozuvini qabul qildi, ushbu yozuvda xat bitish hamda ijod qilish keng tarqaldi. Shu munosabat bilan maktabxona va madrasalarda asosan qur'oni karim vositasida ta'lim-tarbiya berildi. O'rta osiyoda VII asrdan XX asr boshlarigacha yaratilgan tarixiy-ilmiy, adabiy-badiiy manbalarning hammasi arab yozuvida bitildi.

O'rta osiyo hududida yashab, ijod qilgan mutafakkirlarning ilm-fan rivojiga qo'shgan hissasi hozirgi kunda ham muhim ahamiyatga ega. Chunonchi, muhammad muso al-xorazmiy (783-850) «al-kitob al-muxtasar fi hisob al-jabr va al-muqobala» kitobi bilan algebra fanining yaratilishi, rivojlanishiga asos soldi. Risolaning nomidagi «al-jabr» va «al-muqobala» so'zlari «to'ldirish» va «ro'para qo'yish» ma'nosini anglatib, o'rta asr algebrasining 2 ta asosiy amalini anglatadi, «al-jabr» so'zi lotincha «algebra» bo'lib, xorazmiy asos solgan yangi fanning nomidir. Algebraik risola 3 qismdan: 1) algebraik qism, buning oxirida kichik bir bo'lim - savdo muomalasidan bob keltiriladi; 2) geometrik qism, o'lchash haqida; 3) vasiyatlar haqidagi qism. Xorazmiy uni alohida nom bilan «vasiyatlar kitobi» deb atagan. U risolada hech qanday belgi qo'llamay, uning asosiy matn qismi so'zlar yordamida bayon etilgan, ammo o'rinlarda geometrik shakllar keltirilgan. Ushbu risoladan o'z davrida darslik sifatida foydalanilgan.

Qayd etilgan fanlarning tarbiyaviy ahamiyatini uqtirib: «bu to'rt fan tarbiyaviy fan deb ataladi, chunki ular tufayli o'quvchilar tarbiyalanadi, ular o'quvchilarni yanada nazokatliroq qiladi va o'quvchilarning shundan keyin keladigan bilimlarni o'rganishi va o'qib olishi uchun to'g'ri yo'l ko'rsatadi» deya ta'kidlaydi. Allomaning fikricha, tabiat haqidagi fan «... Har qanday tarbiyaviy fandan ko'ra boyroq va kengroq hajmga egadir». Farobiy fanlarning ahamiyatini o'zaro qiyoslab: «men fanlar ichida eng birinchi fan - til haqidagi fandir... Ikkinchi fan-grammatika... Uchinchi fan-mantiq, to'rtinchi fan poetikadir deb tasdiqlayman», - deya uqtirgan edi[154]. Demak, forobiy fanlarning ta'lim tizimida tutgan o'rni va nufuzi, ularning shaxsni rivojlantirishdagi ahamiyatiga alohida e'tibor qaratgan. U yaratgan asarlar uzoq asrlar davomida ta'lim muassasalarida darslik vazifasini o'tab kelgan. Ularning aksariyati noyob didaktik manba sifatida katta pedagogik qimmatga ega.

Xulosa qilib aytganda, bugungi zamon yangi avlod darsliklarining yuzaga kelishida qadim Sharq madrasalaridagi darslik sifatida qo'llangan adabiyotlar asos vazifasini o'tagan.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1.T. Khoja o'g'li, K H Ahmadovich Advanced Characteristiks of the Tradition of Using Uzbek Folk Humor Art in Written Literature. *Amerikan Journal of Social and Humanitarian Research* 3 (9).1-4.
 - 2.K K Akhmadovich, NS Ubaydullayevna THE PRACTICAL SIGNIFICANCE OF EDUCATIONAL INTEGRATIONS IN THE FORMATION OF INDEPENDENT WORK IN PRIMARY GRADES. *Conferencea*, 66-75..
 - 3.K K Akhmadovich, O B Togmurodovich NEW STAGES AND PRACTICAL CONDITIONS FOR CREATING NATIONAL TEXTBOOKS AND ALPHABET BOOKS. *Conferencea*, 54-58.
 - 4.K K Akhmadovich, SG Badriddinnovna THE CONCERT OF READING, SPECIAL FEATURES OF CHILDREN'S READING E *Conferencea*, 28-33.
 - 5.KK Akhmadovich, N O Alisherovna THE AESTHETIC VALUE OF LINGUISTIC FLORIONYMS IN WORKS OF ART IN AROUSING LAUGHTER 59-63.
 - 6.K K Akhmadovich, O B Togmurodovich THE ISSUE OF THE CONTENT OF EDUCATION IN THE HISTORY OF THE PEOPLES OF THE EAST *Conferencea*, 95-101.
 - 7.K K Akhmadovich, S G Badriddinovna HISTORICAL GENESIS OF UZBEK CHILDREN'S READING, PRINCIPLES OF DEVELOPMENT AND AESTHETIC EXPE=RESSION OF NATIONALITY IN THEM E *Conference Zone*, 47-51.
 - 8.K K Akhmadovich, N O Alisherovna THE PROBLEM OF AROUSING LAUGHTER IN UZBEK PROSE BASED ON LINGUISTIC FAUNIMS *Conference* 90-94.
- Адизова Н., Ибрагимова Ф. Boshlang'ich sinflarda o'quvchilar bilimini baholashda pirls dasturi //Общество и инновации. – 2022. – Т. 3. – №. 2. – С. 106-111.
- Адизова Н., Мустафаева О. Noan'anaviy ta'lim texnologiyalari asosida sinfdan tashqari o 'qish mashg 'ulotlarini tashkil etish //Общество и инновации. – 2022. – Т. 3. – №. 4/S. – С. 344-349.
- Adizova N. B., Ibragimova F. EFFECTIVE MEASURES FOR DEVELOPING THE PROCESS OF NATIONAL EDUCATION OF CHILDREN IN THE FAMILY //Open Access Repository. – 2022. – Т. 9. – №. 04. – С. 130-133.
- Adizova N. B., Husenova D. TECHNOLOGICAL APPROACH TO THE ORGANIZATION OF PRIMARY EDUCATION FACTOR OF EDUCATIONAL EFFICIENCY //Open Access Repository. – 2022. – Т. 9. – №. 04. – С. 126-129.
- Adizova N. B., Nusratova S. THE ESSENCE OF MODULE EDUCATION IN TEACHING PRIMARY SCHOOL STUDENTS TO INDEPENDENT THINK //Open Access Repository. – 2022. – Т. 9. – №. 04. – С. 134-137.
- Adizova N. BOSHLANG 'ICH SINF O 'QUVCHILARIDA KREATIV FAOLLIKNI SHAKLLANTIRISHNING DIDAKTIK VOSITALARI: XORAZM MA'MUN

AKADEMIYASI AXBOROTNOMASI //Buxoro davlat universitetining Pedagogika instituti jurnali. – 2022. – T. 2. – №. 2.

Jumayev, Ruzokul. "Sadriddin Ayniy asarlaridagi joy nomlarining tahlili." ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz) 23.23 (2022).

Jumayev, Ruzokul. "САДРИДДИН АЙНИЙ АСАРЛАРИДАГИ АРАБЧА ТОПОНИМЛАР." ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz) 23.23 (2022).

Xoliqulovich J. R. SADRIDDIN AYNIYNING "ESDALIKLAR" ASARIDA ANTROPONIMLARNING LEKSIK QATLAMLARI: Jumayev Ruzokul Xoliqulovich Buxoro davlat universiteti katta o'qituvchisi //Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал. – 2022. – №. 3. – С. 34-37..

Xoliqulovich, Jumayev Ruzokul. "Using anthropometric units in "Esdaliklar" by Sadriddin Ayniy." European Journal Of Innovation In Nonformal Education 2.2 (2022): 295-298.

9. Baxtiyorovna, Adizova Nodira, and Jamolova Lubat Ilhomovna. "FAOL TA'LIM ASOSIDA DARSLARN TASHKIL QILISH–TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISH OMILI SIFATIDA." PEDAGOGS jurnali 1.1 (2022): 52-53.

10. Bakhtiyorovna, Adizova Nodira, and Jamolova Lubat Ilhomovna. "BASIC PRINCIPLE OF PERSONALIZED EDUCATIONAL TECHNOLOGY." BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIIY JURNALI 2.10 (2022): 296-298.

11. Адизова, Нодира Бахтиёровна. "ЭТИМОЛОГИЯ НЕКОТОРЫХ ТОПОНИМОВ БУХАРСКОЙ ОБЛАСТИ." BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIIY JURNALI 2.1 (2022): 513-516.

12. Adizova, Nodira. "BOSHLANG 'ICH SINF ONA TILI DARSLARIDA O'QUVCHILAR NUTQINI O'QITISH OMILLARI: XORAZM MA'MUN AKADEMIYASI AXBOROTNOMASI." Buxoro davlat universitetining Pedagogika instituti jurnali 2.2 (2022).

13. Adizova, Nodira. "BOSHLANG 'ICH SINF ONA TILI DARSLARIDA O'QUVCHILAR NUTQINI O'QITISH OMILLARI: XORAZM MA'MUN AKADEMIYASI AXBOROTNOMASI." Buxoro davlat universitetining Pedagogika instituti jurnali 2.2 (2022).

14. Адизова, Нодира Бахтиёровна. "АТОҚЛИ ОТЛАРДА ЯСАЛИШНИНГ БИР УСУЛИ." Scientific progress 2.7 (2021): 1003-1009.

15. Bakhtiyorovna, A. N., and A. N. Bakhtiyorovna. "The role of oikonyms in microtoponymis of Bukhara district." Middle European Scientific Bulletin 4 (2020): 41-43.

16. Baxtiyorovna, Adizova Nodira. "Boshlang 'Ich Sinf Ona Tili Va O'qish Savodxonligi Darslari Samaradorligini Ta'minlovchi Integratsion Yondashuv Metodikasi." Interdisciplinary Conference of Young Scholars in Social Sciences. 2023.